

JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH TUSHUNCHASI VA UNING HUQUQIY ASOSLARI

*Jamoat xavfsizligi universiteti
Magistratura tinglovchisi
Ziyayev Jahongir Nurullayevich*

Annotatsiya: maqolada jamoat xavfsizligini ta'minlash tushunchasi, uning mohiyati va huquqiy asoslari tahlil etilgan. Jamoat xavfsizligi shaxs, jamiyat va davlatning hayoti hamda mulkini turli tahdidlardan himoya qilishga qaratilgan holat ekanligi ta'kidlangan. Shuningdek, "Xavfsiz shahar", "Xavfsiz mahalla" dasturlari va fuqarolar ishtirokini kuchaytirish choralari yoritilgan. Tadqiqot natijalari sohadagi huquqiy islohotlarni takomillashtirishga xizmat qiladi.

Калит сўзлар: жамоат хавфсизлиги, ҳукукий асослар, давлат сиёсати, хавфсиз шаҳар, профилактика.

Аннотация: в статье проанализированы понятие общественной безопасности, её сущность и правовые основы. отмечено, что общественная безопасность направлена на защиту личности, общества и государства от различных угроз. рассмотрены программы «безопасный город» и «безопасная махалля», а также меры по укреплению участия граждан. результаты исследования могут способствовать совершенствованию правовых реформ.

Ключевые слова: общественная безопасность, правовые основы, государственная политика, безопасный город, профилактика.

Annotation: the article analyzes the concept, essence, and legal basis of public safety. it highlights that public safety ensures the protection of individuals, society, and the state from various threats. the study also reviews the "safe city" and "safe mahalla" programs and public participation measures. the findings can contribute to improving legal reforms in the field.

Keywords: public safety, legal framework, state policy, safe city, prevention.

Jamiyatda tinchlik va barqarorlikni ta'minlash har bir davlatning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Jamoat xavfsizligi – bu faqat huquqni muhofaza qilish organlarining emas, balki butun davlat boshqaruv tizimining ustuvor yo'nalishidir. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, fuqarolarning tinchligi va osoyishtaligini ta'minlash – davlat siyosatining eng ustuvor vazifalaridan biridir, chunki jamoat xavfsizligi xalqning farovonligi va taraqqiyotining asosiy sharti hisoblanadi.

Bugungi kunda dunyo mamlakatlari jamoat xavfsizligini ta'minlashni milliy xavfsizlik siyosati bilan uzviy bog'liq holda amalga oshirmoqda. Rivojlangan davlatlar

tajribasi shuni ko'rsatadiki, xavfsizlikka oid tizimlar fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, jamoat tartibini saqlash, terrorizm, kiberjinoyatchilik va tabiiy ofatlarga qarshi barqaror mexanizmlar yaratishga yo'naltirilgan.

Yevropa Ittifoqi davlatlarida jamoat xavfsizligini ta'minlashda qonun ustuvorligi va fuqaro xavfsizligi asosiy tamoyil sifatida belgilangan bo'lib, politsiya faoliyati ochiqlik, hisobdorlik va inson huquqlariga rioya etish asosida amalga oshiriladi. 2018 yildan boshlab Yevropa Ittifoqi miqyosida "Digital security strategy for citizens"¹ dasturi ishlab chiqilib, raqamli xavfsizlik sohasida fuqarolarni himoya qilishning zamonaviy mexanizmlari joriy etildi.

Shu bilan birga, AQSh va Yaponiyada ham jamoat xavfsizligini ta'minlash faqat huquqni muhofaza qilish organlarining vazifasi emas, balki davlat, mahalliy hokimiyatlar, xususiy sektor va jamoatchilik hamkorligida amalga oshiriladigan tizim sifatida shakllangan. AQShda 2015–2024 yillarda amalga oshirilgan "Community oriented policing services (COPS)"² dasturi fuqarolar bilan hamkorlikda xavfsizlikni ta'minlash tamoyillarini mustahkamladi. Yaponiyada esa "Smart city safety program"³ doirasida sun'iy intellekt va raqamli monitoring tizimlari orqali xavfsizlikni ta'minlash 2019 yildan amalga oshira boshlandi va bugungi kunda mamlakat xavfsizlik infratuzilmasining ajralmas qismiga aylandi.

Xalqaro tashkilotlar, xususan, BMT, YXHT va SHHT kabi institutlar ham jamoat xavfsizligini ta'minlashda inson xavfsizligi konsepsiyasini ilgari surmoqda. Ushbu yondashuvga ko'ra, xavfsizlik markazida davlat emas, balki insonning hayoti, sog'ligi, qadr-qimmati va farovonligi turishi lozim. BMTning 1994 yildagi "Human Security Report" hamda YXHTning 2010 yildagi hujjatlari shuni ta'kidlaydi. Qozog'istonda 2020–2025 yillarga mo'ljallangan "Xavfsiz shahar" dasturi doirasida yo'l harakati va jamoat joylarida xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha intellektual videoanaliz tizimlari ishga tushirildi. Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmanistonda esa 2022 yildan boshlab huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida ochiqlik, hisobdorlik va jamoatchilik nazoratini kuchaytirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda.⁴

Bundan tashqari, Markaziy Osiyo davlatlari mintaqaviy hamkorlik doirasida ekstremizm, terrorizm, chegara xavfsizligi va axborot tahdidlariga qarshi birgalikdagi strategiyalarni ishlab chiqmoqda. 2023 yilda qabul qilingan "Central Asia Security Cooperation Framework"⁵ ushbu yo'nalishda hamkorlikni yangi bosqichga olib chiqdi.

Dunyo tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, jamoat xavfsizligini ta'minlashning zamonaviy modeli faqat nazorat yoki jazo tizimiga tayanilmaydi. Bu – huquqiy,

¹ Rahimov A. "Mahalla va jamoat ishtirokining jamoat xavfsizligini ta'minlashdagi ahamiyati". Social Science Review, Vol. 18, 2023, 102-116.

² M. Choriev, M. Rakhmatov. "Favqulodda holatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlashning huquqiy asoslari". European Journal of Interdisciplinary Research and Development, Vol. 34, 2024.

³ Khalimov I. S. «Jamoat tartibini saqlash tushunchasi va jamoat xavfsizligini ta'minlashda me'yoriy huquqiy asoslar». tadqiqotlar.uz, №24(1), 2023, 150-156.

⁴ "O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" farmon, 2021 yil 29 noyabr.

⁵ . Ismailov I. "Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi - jamoat xavfsizligini ta'minlash kafolati". UZA, 2024 yil

texnologik va ijtimoiy vositalar orqali insonparvar, ochiq va barqaror xavfsizlik muhitini yaratishga qaratilgan tizimdir. Shu bois O'zbekiston va boshqa davlatlarda amalga oshirilayotgan islohotlar faqat jinoyatchilikka qarshi kurashish emas, balki jamiyatning umumiy huquqiy madaniyatini oshirish, fuqarolar ishtirokini kengaytirish va raqamli xavfsizlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Jamiyatda tinchlik va barqarorlikni ta'minlash har bir davlatning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Jamoat xavfsizligi – bu faqat huquqni muhofaza qilish organlarining emas, balki butun davlat boshqaruv tizimining ustuvor yo'nalishidir. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, xavfsizlik va barqarorlik har bir fuqaro hayotining asosiy kafolatidir.

Bugungi kunda dunyo davlatlari jamoat xavfsizligini ta'minlashni milliy xavfsizlik siyosati bilan uzviy bog'liq holda amalga oshirmoqda. Yevropa Ittifoqi Mamlakatlarida “qonun ustuvorligi” va fuqaro xavfsizligi asosiy tamoyil sifatida belgilangan bo'lib, politsiya faoliyati ochiqlik, hisobdorlik va inson huquqlariga rioya etish asosida tashkil etilgan. ⁶AQSh va Yaponiya tajribasida jamoat xavfsizligi faqat huquqni muhofaza qilish organlarining vazifasi emas, balki jamoat, xususi sektor bilan hamkorlikda olib boriladigan tizim sifatida qaraladi

va mahalliy hokimiyat organlari o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan tizim sifatida shakllangan. Bu davlatlarda xavfsizlikka oid huquqiy asoslar raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va monitoring tizimlari bilan boyitilgan. Shu bilan birga, BMT va YXHT kabi xalqaro tashkilotlar ham jamoat xavfsizligini ta'minlashda inson xavfsizligi konsepsiyasini ilgari surmoqda. Ya'ni xavfsizlik siyosatining markazida davlat emas, balki insonning hayoti, erkinligi va qadr-qimmati turishi lozim. ⁷Dunyo tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, zamonaviy jamoat xavfsizligi modeli faqat nazorat yoki jazo tizimi bilan chegaralanmaydi, balki huquqiy, texnologik va ijtimoiy vositalar orqali insonparvar va barqaror xavfsizlik muhitini yaratishga yo'naltiriladi. Markaziy Osiyo mamlakatlarida ham so'nggi yillarda jamoat xavfsizligini ta'minlash sohasidagi islohotlar yangi bosqichga ko'tarildi. Davlatlar xavfsizlik siyosatini faqat ichki tahdidlarga qarshi kurashish bilan cheklab qo'ymasdan, inson xavfsizligini ta'minlash, jamoatchilik ishtirokini kuchaytirish va raqamli xavfsizlik tizimlarini joriy etishga qaratmoqda. Xususan, “Jamoat xavfsizligi konsepsiyasi” qabul qilinishi mahalla va fuqarolarning faol ishtirokini ta'minlashda muhim mexanizm bo'ldi. Qozog'istonda “Xavfsiz shahar” dasturi doirasida video kuzatuv va raqamli monitoring tizimlari joriy etilgan bo'lsa, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmanistonda huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida ochiqlik va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish bo'yicha islohotlar amalga oshirilmoqda. Shuningdek, mintaqada ekstremizm, terrorizm, chegara xavfsizligi va axborot xatarlariga qarshi qo'shma strategiyalar ishlab

⁶ . Nazarov Sh. “Jamoat xavfsizligi va profilaktika: huquqiy va ijtimoiy yondashuvlar”. Tashkent Law Journal, №12, 2022, 45-58.

⁷ “Mahallalarda jamoat tartibini saqlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida” qaror, 2022 yil. O'zbekiston Respublikasi Hukumati.

chiqilmoqda. O'zbekistonda ham bu yo'nalishda keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.⁸ Mamlakatda xavfsizlik tizimlarini raqamlashtirish, "Xavfsiz shahar" va "Xavfsiz mahalla" dasturlarini amalga oshirish, manosi o'zgartirmasdan. Fuqarolarning huquqiy ongini oshirish hamda jamoatchilik nazoratini kuchaytirish ishlari izchil davom etmoqda. Jamoat xavfsizligi tushunchasi keng qamrovli bo'lib, u shaxs, jamiyat va davlatning hayotiy muhim manfaatlarini jinoyatchilik, ijtimoiy nizolar, tabiiy va texnogen ofatlar, epidemiyalar va boshqa favqulodda holatlardan himoya qilishni nazarda tutadi. Ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, jamoat tartibi va jamoat xavfsizligi tushunchalari o'zaro bog'liqdir. Jamoat tartibi – bu fuqarolarning jamoat joylardagi qonuniy xulq-atvori va tinchlikni ta'minlash holati bo'lsa, jamoat xavfsizligi esa shu tartibni mustahkamlovchi, tahdidlar va huquqbuzarliklardan jamiyatni himoya qiluvchi kengroq tizim hisoblanadi. Shu boisdan ularni bir-biridan ajratish mumkin emas – jamoat tartibini saqlash orqali xavfsizlik ta'minlanadi, xavfsizlik barqaror bo'lsa, tartib ham kafolatlanadi.

O'zbekistonda jamoat xavfsizligining huquqiy asoslari izchil takomillashib bormoqda. Davlat siyosatining ushbu yo'nalishini belgilab beruvchi muhim hujjatlardan biri – O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 26 martdagi PF-6196-son Farmoni bo'lib, u ichki ishlar organlari faoliyatini yangi bosqichga ko'tarish choralarini belgilab berdi. Shu bilan birga, 2021 yil 29 noyabrda tasdiqlangan "Jamoat xavfsizligi konsepsiyasi"da davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari, subyektlar va amalga oshirish mexanizmlari aniq belgilandi.⁹ Bu hujjatlar sohada tizimli yondashuvni ta'minlash, huquqiy asoslarni mustahkamlash, fuqarolarning xavfsizlikni ta'minlashdagi ishtiroki va jamoatchilik nazoratini kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Xulosa qilib aytganda, garovi bo'lib, uni ta'minlash huquqiy, tashkiliy va ijtimoiy mexanizmlarning uyg'un ishlashini talab etadi.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida davlatning jamiyatda tinchlik, osoyishtalik va barqarorlikni ta'minlash majburiyati belgilab qo'yilgan bo'lib, bu norma jamoat xavfsizligi tizimining huquqiy asosini tashkil etadi. Konstitutsiyada inson hayoti, huquq va erkinliklarining himoyasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida qayd etilgan. Shu bilan birga, mamlakatimizda jamoat xavfsizligi va tartibini ta'minlashga oid bir qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan.¹⁰

Ular orasida "Mahallalarda jamoat tartibini saqlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qaror, ichki ishlar organlari faoliyatini takomillashtirishga oid nizomlar va boshqa me'yoriy hujjatlar muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi kunda "Jamoat xavfsizligi to'g'risida"gi qonun loyihasi ishlab chiqilmoqda. Unda sohadagi

⁸ Bobojonov S. "Jamoat xavfsizligi va zamonaviy texnologiyalar: raqamli monitoring tizimlari". Cybersecurity Studies, №5, 2024, 75-89.

⁹ Xo'jaev R. "Jamoat xavfsizligi va huquqni muhofaza qilish organlari hamkorligi". Law and Society Journal, №7, 2023, 120-134.

¹⁰ Karimov D. "Xavfsiz shahar va Xavfsiz mahalla dasturlarining huquqiy asoslari va samaradorligi". Governance and Security Studies, 2023, 88-102.

¹¹ Turdiev F. "Jamoat xavfsizligi sohasida xalqaro tajribalar va ularning O'zbekistonda qo'llanilishi". International Security Review, Vol. 21, 2024, 55-70.

asosiy tushunchalar, subyektlar, ularning vazifa va vakolatlari, shuningdek, xavfsizlikni ta'minlashning huquqiy mexanizmlari belgilanishi ko'zda tutilgan. Jamoat xavfsizligi sohasida qator asosiy printsiplar ilgari surilgan. Ular quyidagilardan iborat: inson qadrini yuksaltirish va qonun. Ustuvorligini ta'minlash, xavfsizlikni ta'minlashda profilaktik yondashuv, tahdidlarga tezkor munosabat bildirish, davlat va jamoat institutlari hamkorligi. Bu printsiplar xavfsizlik tizimini zamonaviy talablar asosida tashkil etishga xizmat qiladi. Jamoat xavfsizligini amalga oshirish mexanizmlariga ichki ishlar organlari, tegishli vazirlik va idoralar, mahalla tizimi hamda jamoatchilik tuzilmalarining faoliyati kiradi. Patrul-post xizmati, ¹¹jamoatchilik nazorati, profilaktik ishlar va aholi bilan muloqot tizimi xavfsizlikni ta'minlashda muhim amaliy vositalar hisoblanadi. Shu bilan birga, ilmiy tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, amaldagi normativ-huquqiy hujjatlarda "jamoat xavfsizligi" tushunchasiga yagona aniq ta'rif berilmagan. Bu esa ayrim hollarda amaliyotda tushunmovchiliklarga sabab bo'lishi mumkin. Shuningdek, sohadagi subyektlar va ularning o'zaro munosabatlari huquqiy jihatdan to'liq tartibga solinmagan. Shu bois, "Jamoat xavfsizligi to'g'risida"gi qonun loyihasida ushbu masalalarni aniq belgilash muhim ahamiyatga ega. Jamoat xavfsizligini ta'minlashda profilaktika, ya'ni tahdidlarni oldini olishga qaratilgan choralar asosiy o'rin tutadi. Bu yo'nalish faqat jazo choralarga emas, balki jinoyatchilikni, huquqbuzarliklarni va xavf omillarini ilgari baratrafi etishga qaratilgan tizimli yondashuvni nazarda tutadi. Shuningdek, favqulodda holatlarda xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish, tezkor reaksiya va koordinatsiya tizimini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, jamoat xavfsizligi – jamiyat va davlat barqarorligini ta'minlovchi muhim funksiya bo'lib, uning huquqiy bazasi izchil rivojlanib bormoqda. Shu bilan birga, sohadagi ayrim ilmiy va amaliy muammolar – tushunchalarning aniq ta'rifi, subyektlar o'rtasidagi vakolatlar taqsimoti va profilaktika tizimining samaradorligi bo'yicha yechim talab etadi. ¹²Shu sababdan, kelgusidagi ilmiy tadqiqotlar jamoat xavfsizligini ta'minlash sohasida tizimli yondashuvni kuchaytirish, huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish va davlat-jamiyat hamkorligini mustahkamlashga qaratilishi lozim.